

Anders Olssons avhandling om Ekelöf är en annorlunda bok

Den gamla komparativa skamligheten

INGEN doktorsavhandling kunde till sitt yttre vara mer förföriskt inbjudande än den som Anders Olsson nu lägger fram: *Ekelöfs nej* (Bonniers).

Boken har stort format. Men den löpande texten upptar inte mer än två tredjedelar av utrymmet på varje sida. Resten är en bred marginal.

I den marginalen finns hela notapparaten, sålunda anbringad i behändigaste närhet till huvudframställningen. Dessutom finns där en mängd material: bilder av Gunnar Ekelöf, härstammande från alla stadier på livets väg, autografer med nästan lika stor spridning i tiden, teckningar och målningar, landskapsvyer och foton av föremål.

Sammantaget rör det sig om mer än hundra illusioner. Författaren har plockat fram dem med bistånd av ingen mindre bildexpert än konstnären Jan Häfström; denne står också för själva idén till den grafiska utformningen.

Resultatet är en magnifik blädderbok, lysande som en stjärna mot fonden av den normalfolkhemiska disserterationernas kulna gråberg.

Bebisen Gunnar.

Naturligtvis har arrangemanget inte bara ett dekorativt syfte. De olika elementen befinner sig i ivligt samspel.

De kan handla om vad Olsson kallar "visuell intertext": bilden — eller avbildade ting och utsikter — som på olika sätt kan ha haft betydelse för Ekelöfs skapande.

Andra gånger är förknipningen mindre subtil, snarare handfast biografisk eller rent kuriositetsbetonad.

Så kompletteras till exempel ett omnämnande av dikten "kosmisk sömngångare" (i "sent på jorden") med ett amatörfoto: "GE vandrar i morgonrock. Kolmården 1957." Längre fram återkommer samma bild, ehuru berövad sin terrängbakgrund, intill den i sin helhet återgivna "Jag går, jag går" (ur "En natt vid horisonten").

Här kan man få intrycket att Olsson rakt inte vet till sig av att

vara folkligt trivsamt och pedagogiskt äskädligt.

Det är i så fall ett sken som inte kunde vara mycket mera bedrägligt. Över huvud taget är "Ekelöfs nej", bortom blädderfröjderna, en sträng och fordringsfull bok.

Det har den all rätt att vara. Olssons uppgift är inte att behaga, utan att avlägga ett gesällprov i litteraturvetenskap.

Visserligen har det blivit ett ganska speciellt sådant, inte mycket likt avhandlingar av någon konventionell typ. Primärmaterialen är i huvudsak begränsat till illustrationsavdelningen: andra otryckta källor är mestadels gamla arkivbekanta, flitigt utnyttjade i tidigare forskning. Det nya hos Olsson har att göra med interpretationen

Han rör. Detalj.

Också på detta område ålägger han sig ovanliga restriktioner. "Ekelöfs mystik", skriver han i ett centralt sammanhang, har "utretts av andra på ett filosofiskt och idéhistoriskt plan. Min uppgift är att ge en bild av mystikens språk hos Ekelöf."

Därmed vill Olsson inte markera någon falsk, filologiskt anstruken blygsamhet. Han räknar sig till en modern skola för vilken språkanalysen — liksom kritiken

en ny bok

Anders Olsson
Ekelöfs nej
Bonniers, ca 128:-

Gunnar Ekelöf befinner sig mitt inne i en allmänlig "textvärld som han skriver vidare", menar Anders Olsson. Hans avhandling om Ekelöf är med sina många bilder en magnifik blädderbok men också sträng och fordringsfull.

Med collien Guerre.

över huvud taget — innebär en fullmyndig delaktighet i litteratörens stora, oavslutade företag.

Gunnar Ekelöf befinner sig för Olsson mitt inne i denna allmänliga "textvärld som han skriver vidare". Åt denna skrift har uttolkaren "av kärleksfullhet valt att ägna en stor del av sitt liv". Målet är "att ge röst åt det mångskiktade i Ekelöfs diktning", "att föra

Skolpojken klotter.

fram verket i ljuset så att det börjar tala genom uttolkarens ord".

Sådana formuleringar är ju inte påfallande anspråkslösa; det ligger nära till hands att kalla dem förmättna. Som om poesin vore en stum massa, kanske inte tryckande och rå som verkligheten för "Mjältsjukans" Tegner, men oartikulerad fram till det ögonblick då uttolkaren behagar låna den sin kärleks stämma!

Fullt så farligt är det nu inte, i praktiken. Anders Olsson blåser ibland upp sig till en komiskt prentiös högtidlighet, men mest — tycks det — för att han kommer att tänka på att det så skall vara av doktrinära skäl. Däremellan glömmar han sig långa stunder och visar i konkret arbete att han är en ovanligt begåvad, både skarpösig och sensibel kritiker.

Ekelöfs mystik nämndes redan. Kring den kretsar som bekant hela hans diktning; eller mot den skriver han sig oavbrutet fram.

Det är — med titeln på en av hans mest kända essäer — "En outsiders väg". Det är också — som Olsson säger — en "via negativa", en transcendensens väg som kantas av förnekelse, offer och sabotage av etablerade värden.

Anders Olsson detaljstuderar dessa i sig välkända förhållanden och förlopp från en rad skilda utgångspunkter. Tematisk analys växlar med teknisk, Ekelöfs relation till den större "textvärlden" (traditionen, eller olika traditioner) diskuteras. En rad språkliga hållningar eller strate-

Kolmården 1957.

gier hos diktaren följs i tur och ordning genom hela författarskapet.

Det traditionella vetenskapliga ligger främst i Olssons — genom-

gående mycket hövliga — diskussion av andras tolkningar. Det är sällan fråga om dramatiska oenigheter. Oftare handlar det om kompletteringar eller om förskjutningar av tyngdpunkten.

Ett exempel erbjuder en central dikt i "Vägvisare till underjorden", som nära anknyter till en dialog i den gamla traktatsamlingen "Corpus Hermeticum".

Bengt Landgren är inne på saken i sin grundläggande bok "Ensamheten och drömmarna" (1971). Han hävdar att Ekelöf i Asclepiusdialogen kunde finna "en grundsyn som var helt förenlig med hans egen åskådning".

Olsson vill i stället "betona det fria i Ekelöfs förhållande till den senantika texten, något som Landgren försummar". Riktigast ter sig för honom ett oppositionellt drag som saknas i förlagan, "Trismegistes antipatriarkala budskap" (den genomgående vokativform av namnet Trismegistos är ett olycksfall).

den gamla vanliga
den gamla skamliga
den gamla fjälliga
den gamla skalliga
den gamla jävvliga

Ur Ekelöfs manuskript.

Fallet är karaktäristiskt. Läser man litet mer hos båda interpreterna kan man knappast undgå tvivel på att det verkliga föreligger en motsättning eller allra minst en försummelse från Landgrens sida. Föregångaren är helt enkelt ute efter andra saker, ställer andra frågor till texten.

Detta hindrar inte att Olssons läsning framstår som övertygande. Det beror på att den är så väl förankrad i det sammanhang där den står, kapitlet "Blicken: blindhet och vision".

Det kapitlet hör till de starkaste i boken. Rubriken är ägnad att väcka associationer hos varje Ekelöfläsare. Men den anger också ett mönster för dem som Olsson frilägger med stor energi.

Blindhet — eller, hos fursten av Emgion i Ekelöfs stora trilogi: bländningen — är ett bottenstadium som föregår den mystiska visionen, "en krisartad länk mellan det vanliga och det omvandlade seendet".

Till detta triangeldrama finner Olsson sedan slående motsvarigheter i den del av Ekelöfs dikt där den "satanistiska" grotesken utpekade som dominerande strategi. "I analogi med blindheten framstår helvetet som en zon som måste genomkorsas för att en tredje position — och därmed Ekelöfs mystik i dess mogna

form — skall bli möjlig att formulera."

Olsson har en betydande styrka i uppletandet av detta slags relationer och strukturer. Den kunskap de tillför oss är inte "materiell". Den har närmast karaktären av skärpt orienteringsförmåga.

SVIKER analysen i detta avseende, uteblir evidens känslan av riktning och överblick, så blir läsaren stående mera tomhänt än inför den mest osorterade materialsamling. Också detta tycks mig inträffa på sina ställen, utan att jag — det ligger i sakens natur — kan bevisa någonting.

Mera prövbar är intertextualiteten. Inte minst för att detta fenomen — vad Mme Kristeva och andra parisiska gurus än må

Gubbe i lärboken.

säga — verkar ha så mycket gemensamt med den gamla komparativa skamligheten.

Olsson handskas med genren som den infallsrika och bildade man han är. "Detta grepp", skriver han en gång, "kan Ekelöf ha lärt sig av Pierre Reverdy". Cita-ten gör saken mer än trolig. Men vad är sådant om inte hederlig, hemvävd påverkningsforskning?

Naturligtvis finns det intressantare, mera komplicerade former av utbyte diktare emellan. Här skall till slut bara ett sådant fall påpekade, ett som Anders Olsson av någon anledning förbigår.

En gubbe till.

Som en särskilt viktig "visuell intertext" behandlar han med rätta en grekisk ikon som Ekelöf 1962 skänkte till Nelly Sachs. Men han ställer inte frågan **varför** just denna kollega fick motta den meningsdräktiga bilden.

Hade han gjort det, så skulle han ha fått upp ett märkligt spår.

Ett spår som — tror jag — kunde ha blivit starkt berikande för slutkapitlets nu litet bleka och tunna framställning av det mystiska språket.

Under sina sena år höll de två poeterna varandra med "intertext" på ett sätt som skulle ha varit unikt, om inte något liknande hade utspelats också mellan Nelly Sachs och Paul Celan.

Ett samtal från diktsamling till diktsamling. Eller en samskrift — om man någonsin kan tala om en sådan — i världspoesins gränslösa textbok.

BENGT HOLMQVIST

